

Museum eller mulighed?

De litterære selskaber og undervisningen i litteraturhistorie

Af Johan Rosdahl, 2015

Historien om de litterære selskaber i Danmark er en del af formidlingshistorien som er et væsentligt aspekt af Den Store Litteraturhistorie. At bringe litteraturen ud til læsere, hvad enten de er skoleelever eller bare "almindelige" læsere er afgørende for litteraturens fortsatte liv. Hans Hauge, som jo er mand for at sætte tingene på spidsen, har sagt at hvis vi ikke havde skolen, så var der ingen national litteratur. Og jeg kunne tilføje, knap så bastant, at litterære selskaber er *med til* at bevare, styrke og forny interessen for (den klassiske) litteratur. Det er altså to sider af formidlingen af litteratur vi taler om når vi taler om danskundervisning og litterære selskaber. Men samtidig er forskellene til at få øje på: Skolens danskundervisning er for alle og følger Søren og Mette fra første klasse til 3. g, mens selskabernes aktivitet er en fritidsvirksomhed der lever af frivillighed, ja idealisme og det typiske medlem af et litterært selskab er en veluddannet person i sit livs efterår, dvs. 60+. Dette sidste forhold opleves i mange litterære selskaber som et problem: hvad med fødekæden? Hvor skal de nye medlemmer komme fra, når der ikke umiddelbart er nye overalt for de gamle som faldt? De følgende overvejelser vil måske antyde en løsning på dette problem. Men lad os først se lidt på historien om de litterære selskaber: Hvad er den historiske baggrund? Hvilke behov opfylder de? Hvad foregår der egentlig? Er medlemmerne ikke bare en flok sentimentale nostalgikere der desperat holder fast i litteraturformer der for længe siden har overskredet *bedst-før*-datoen?

Mellem akademi og folkeoplysning

1700-tallets bestræbelser på oplysning og dannelse gav sig konkret udslag i oprettelse af akademier. Det er et europæisk fænomen fra *L'Académie Française* (1635) til *Svenska Akademin* (1786) og der stiftes en mængde akademier overalt inden for mange forskellige områder. Fælles for dem er at de (efter nogle forskeres mening) medfører en ensretning eller centralisering af viden og dannelse til gavn for stat og fyrste, ikke nødvendigvis som bevidst hensigt, men som en ubevidst følge. Oplysningstidens førende *akademikere*, som i deres selvopfattelse er frigørende og liberale kommer til en vis grad til at fungere som smagsdommere der undertrykker folkelige og alternative udtryksformer. Heldigvis er denne bivirkning i historiens løb forsvundet, eller i hvert fald mindsket.

Det mindste af de danske akademier var *Selskabet til de skønne og nyttige*

Videnskabers Forfremmelse” fra 1759 - også kaldet *Det Smagende Selskab*. Og det er dette akademi der - med lidt mellemregninger og hvis man fokuserer på selskabets formål - bliver den ene af de to stammødre for de litterære selskaber. I navnet ligger de centrale forestillinger om hvad det er litteratur kan og skal: Litteratur er vigtig fordi den belærer os om den rette måde at leve på (*nyttige*) og det gør den på en æstetisk opbyggelig måde (*skønne*). Men samtidig er det altså *Videnskab*, dvs. objektivt fornuftigt. Selskabet udgav nyskrevne digte og essays, udskrev priskonkurrencer og debatterede vigtige litterære emner - alt sammen for at fremme dannelse og oplysning og for at stimulere forfatterne. Det er et borgerligt/akademisk projekt og hænger sammen med det opkommende borgerskabs kultur i klubber og tidsskrifter.

I løbet af 1800-tallet taber selskaberne terræn eller snarere: de bliver enklaver i den akademiske verden knyttet til universiteterne ,og logepræget er ikke forsvundet: selv de yngste arvinger til *Det Smagende Selskab*, *Det Danske Sprog og Litteraturselskab* fra 1911 og *Det Danske Akademi* fra 1960 kan man ikke bare sådan melde sig ind i: her skal man udpeges og godkendes. Men i 1800-tallets borgerlige kultur opstår nye former(f.eks. romanen) og formidlingen organiseres i den almindelige kapitalismes orden i forlag osv. Men også denne udvikling finder sin modsætning /nuancering: Lovgivning om almindelig skolegang, højskolebevægelse og grundtvigianisme udvikler en solid, velorganiseret tradition for folkeoplysning som ikke er ”for de lærde blot”. Og i kølvandet på denne bevægelse som begynder i midten 1800-tallet kommer så aftenskoler, læsekredse osv. - nu også som socialdemokratisk projekt - i det *Foreningsdanmark* der er en væsentlig del af det 20. århundredes kulturelle billede.

De litterære selskaber i dag

Denne (her stærkt inddampede) udviklingshistorie med de to sider af litteraturformidlingen, akademiet og folkeoplysningen, peger direkte frem mod dannelsen af de litterære selskaber som vi kender dem i dag: I et selskab er der så godt som altid, om end med forskellig vægt, en nørdet, akademisk og universitær side af beskæftigelsen med selskabets forfatter/emne/bevægelse og altid en mere populært formidlende aktivitet. Men til forskel for 1700-tallets akademier der havde en trendsættende jordemor-funktion i forhold til den nye litteratur har de litterære selskaber i Danmark så godt som altid afdøde forfattere af klassisk tilsnit som emne. Det er den tilbageskuende, litteraturhistoriske tilgang der er det litterære selskabs centrale fokus, men naturligvis med tilsætning af relevant nutidig vinkling. Til gengæld holdes den helt grundlæggende ,vaskeægte 1700-tals-forestilling om oplysningens nytte, litteraturens dannende effekt og fælleskabets værdi levende i de

litterære selskaber. Og tankevækkende nok: Uden at have ekspliciteret det har selskaberne altid forudsat det, som er en *trend* i dagens litteraturforskning, nemlig den etiske vending (*the ethical turn*), dvs. en tro på at litteratur faktisk kan gøre os til bedre mennesker, fordi den ved fantasiens hjælp skaber indsigt i hvordan andre mennesker tænker og føler.

Der er i dag godt 50 litterære selskaber (www.litteraturselskaber.dk); hovedparten er centreret om et dansk eller udenlandsk forfatterskab, andre om perioder og ”-ismer”. Nogle selskaber har en lokal forankring i et hus med tilknytning til digteren, f.eks. en bolig som så fungerer som samlingssted for møder og optræden der er med til at styrke den lokale interesse for digteren, hans forfatterskab og hans selskab. Et eksempel kunne være *Malvinas Hus* i Spentrup med dets tilknytning til Blicher (www.blicherselskabet.dk) - eller Jeppe Aakjærs *Jenle* (www.jenle.dk) De fleste selskaber har en hjemmeside med alskens nyttige godter om det pågældende forfatterskab - hjemmesider der bruges flittigt både af skoleelever, universitetsstuderende og ”helt almindelige læsere”. Eksempelvis har Pontoppidan Selskabets hjemmeside i maj måned 2014 haft besøg af 15000 forskellige brugere.

Hvad kan dansklæreren - og hendes elever - bruge de litterære selskaber til?

For det første og mest enkelt: Læreren kan bruge de materialer selskaberne producerer til sit baggrundsbibliotek - det bibliotek der er med til at skabe det faglige overskud som god undervisning lever af. I digitaliseringens tidsalder er dette blevet betydeligt nemmere end tidligere (og jo, jeg ved godt hvad man kan sige om arbejdstid og forberedelse osv. ,men nu sagde vi lige, at den beklagelige bevægelse *fra kundskab til kendskab* var sat i stå...så *den* diskussion tager vi en anden gang) Materialerne kan meget ofte også bruges direkte af eleverne, dvs. at lærerens opgave blive at give de fornødne *links* og stille informationssøgningsopgaver om den pågældende forfatter.

For det andet kan læreren holde øje med hvad der rent konkret foregår i selskaberne, så en *performance* (oplæsning, dramatisk fremførelse, koncert) kan opsøges og danne baggrund for en videre faglig behandling. Også her kan læreren selvfølgelig nøjes med at være formidleren, men allerbedst vil det være at eleverne er med - alt efter klassetrin osv.. Undertiden kan der her være noget med entré, medlemskab osv., men selskaberne vil være mere end glade for opmærksomheden, så der kan givetvis forhandles fornuftige ordninger hjem. Den *oplevelsesbaserede* tilgang er der, som alle undervisere ved, helt indlysende pædagogiske fordele ved. Samtidig er det meget ofte også sådan, at de emner det litterære selskab fokuserer på har med forholdet *liv og værk* at gøre, dvs. at den biografiske side af litteraturformidlingen står i centrum. Min egen erfaring er at denne, ofte noget uglesete, ja miskendte, metode har en

umiddelbar fascinationskraft for eleverne. Hvad var der med digter X og hans forhold til damer? Hvorfor rejste han pludselig bort? Og vigtigst: hvilken rolle spiller det for teksten? De litterære selskabers medlemmer er lige så nysgerrige som skoleelever. De vil have virkeligheden bag fiktionen frem, digterens person frem i lyset. Og her er, tror jeg, en mulighed for en ny (dvs. ny er den jo netop ikke!) litteraturhistorisk tilgang.

For det tredje har en del selskaber, som strejft ovenfor, konkrete *steder* at vise frem - der hvor litteraturen *finder sted*, som det hedder nu om dage. Og ligesom ved den biografiske metode er det umiddelbart spændende at se at *her* var det at Blichers novelle udspillede sig - eller i det mindste *kunne* have udspillet sig. Og her, *ved dette skrivebord* skrev digteren de berømte vers. At gøre litteraturhistorien konkret ved anekdoter, biografiske detaljer og besøg på steder med litterær betydning er ikke bare en pædagogisk trækken på viden om forskellige *læringsstile*, som det jo har været moderne i nogle år. Der er nemlig tale om en tiltrængt nuancerende udvidelse af den litteraturhistoriske *erkendelsesinteresse* der sprænger den nykritiske og strukturalistiske spændetrøje og giver plads for et mere direkte møde med teksten i dens kontekst. Det er sådan noget de litterære selskaber kan, og det ville være en styrkelse for selskaberne og en forbedring af pædagogikken hvis elevernes møde med litteraturhistorien naturligt kunne suppleres med brug selskabernes tilbud. En sand vinde-vinde-situation.

For det fjerde kan man jo begynde i det små, med en enkelt begivenhed, en *event*, nemlig *Klassikerdagen*. Denne mærkedag har eksisteret i over 10 år og er stiftet de litterære selskabers paraplyorganisation, *Samrådet for Litterære Selskaber i Danmark* (www.litteraturselskaber.dk). Formålet er ganske enkelt at skabe opmærksomhed om en klassisk forfatter og ”engagere og aktivere biblioteker, litterære selskaber med flere til at arrangere møder udstillinger og events”. Igen: læreren må holde øje: hvad sker der i lokalområdet? Er der et foredrag, en udstilling, en litterær vandring? Det sidste er et område som selskaberne ikke dækker i særlig høj grad - det er der så andre der gør (se f.eks. www.peter-og-ping.dk). I 2014 er *Gustav Wied Årets Klassiker* og han har jo en række umiddelbart tilgængelige kvaliteter - se mere www.klassikerdagen.dk

Bolværk eller rambuk?

De litterære selskaber kan til en vis udstrækning opfattes som bolværk mod en kaotisk tids trivialisering af litteratur og dannelse, et forsøg på at fastholde humanistiske værdier i kunstneriske former som marginaliseres mere og mere. Men offensivt betragtet er billedet på det litterære selskab snarere en *rambuk*, ført af idealistiske litteraturelskere, der skal banke hul i gamle fordomme om hvad

litteraturformidling skal være. Selskaberne prøver at være mere konkrete og mindre teoretiske i bestræbelsen på at nå ud til flere læsere - vel at mærke uden at det faglige niveau sænkes. Det er ikke let - derfor er det så vigtigt at flere (lærere) får øje på selskaberne og bruger og udvikler dem.

Henvisninger:

K., Oscar: Bærbart Litteraturhistorie, 2014

Nielsen, Henrik Skov: "Narrativ etik?", i: *K&K* 106, Medusa 2009

Nussbaum, Martha: *Cultivating Humanity*, 1997

Nussbaum, Martha: *Not for profit*, 2010.

Plesner, K.F: *Det smagende Selskab*, 1959

Rosdahl, Johan og Sørensen, Ivan Z. : *At læse Karen Blixen*, 2011

www.klassikerdagen.dk

www.turbulens.net/temaer/litteraturhistoriensfremtid/?article=357